

האחר שיש בו החלק השני יהיה ביניהם חשק מפני החברה הקדמה
³⁰ויהיו בני אדם ³¹בו ממוצעים בין הכת ³²והקול כפי ערך טבעיהם. ⁶⁵וזאת
תפלת ³³בטלמיוס ³⁴שהיה מתפלל בכל יום קודם הנץ החמה מסתתר
מתלמידיו ³⁵ומצאוהו אחר ³⁶מיתתו במגלת ספר :

אנא עילת העילות והקדמון אשר לא סר מהיות ונשאל בלי שואל כך
תחזק ^{36a}התקוה ובמחשבות ³⁷סודיך ^{37a}יכלה הקץ שימה נא ⁸³ערכיני
עמך ואהיה לפניך מקובל כי השתדלתי במה שלא השגתי. אלא אם
לומר החכם תושיעני ואושע :

זה מוסר ¹לקמאן החכם

פרק שנים עשר 1 אמר הסבל שנים. סבל על מה שתמאס במה שימצאך
מן האמת. וסבל על ²מה שתאהב ותמשכך אחריו
התאוה. 2 ואמר הודה למי שהטיב לך והטיב למי שיודה לך כי אין קיום
לטובה ³כשיכבדו בה ולא תאבד כשיודו עליה. 3 ואמר לומר שלשה לא יהיו
ניכרים אלא בשלשה מקומות. המשכיל לא יודע אלא בשעת כעסו. והגבור
לא יודע אלא במלחמה. ⁴והחבר לא יודע אלא בשעת הצורך. 4 ואמר
היוהרו בני אדם מן הכזב כי הוא ערב מבשר הציפור. כי אם תרגילוהו לא
תוכל לעמוד זולתו. 5 ואמר כי הלב תחיהו המלה הטובה מן החכמה
כאשר יחיה ⁵האדמה זרם המטר. 6 ואמר הגרוע מכל המדות הונאת ריע
נאמן וגילוי הסוד ולבטוח בכל אדם ורוב הדברים במה שאין בו צורך
ובקשת חסד מהנבלים. 7 ואמר שתי מדות הם רעות כשיתגאה הנדיב
בנדרתו וכשיבעט העשיר בעשרו. 8 ואמר שני דברים אין לאדם עצה ⁶בהם
להוסיף עליהם ולגרוע מהם להשיב הדבר הפונה ולדחות הדבר הבא.
9 ואמר כאשר יתהפך האויב בגמילות חסד אוהב. כך יתהפך האוהב ברוע
המוסר אויב. 10 ואמר מחולשת העצה לגלותה קודם תיקונה וחולש המאמר
יורה על חולש השכל. על כן יזהר כל אדם במוצא שפתיו. 11 ואמר
המחשבה מראת האדם תראהו יופיו ודופיו. 12 ואמר מה שתעלימהו
מאויבך אל תגליהו לאוהבך. 13 ואמר הנכבד כשימאס בעולם יכנע והשפל
כשימאס בעולם יתגאה. 14 ואמר שאילת החכמים חצי החכמה ולהתחבר
עם כל אדם כפי הראוי לו חצי השכל ולהסתפק במחיה חצי הפרנסה.
15 ואמר בראותך האדם חומר העולם הזה חמוד אתה העולם הבא.
16 ואומר הבטחון על הכורא מנוח ומיעוט הרגילות עם בני אדם זריות.
ותגמל המכזב שלא יאמינו בו. 17 ואמר אל תדבר לפני מי שיכזיבך ואל
תשאל למי שימנעך ואל תבטיח בדבר שלא תוכל להשלים ואל תהיה ערב
למי שאין לך יכולת עליו ואל תתהיל דבר אשר לא תוכל להשלימו.

³⁰P עיניי בני אדם — ³¹om P — ³²P זהחלש — ³³om P — ³⁴P היה — ³⁵P ומצאו
אותה — ³⁶P מותו — ^{36a}M הוקוה והסבר — ³⁷P סודך — ^{37a}M יגש — ³⁸P ארכני.

¹Br לקמאן — ²om P — ³P כשיכפרו — ⁴P והחכם — ⁵P הארץ —
⁶om P — ⁷Br P הבא: ואמר מן הזריות לשמור מה שצוית ולעזוב מה שלא צוית —

18 ואמר הרחק חברת המכזב ואם תצטרך עליו אל תאמין ⁸אליו. ואל תודיעהו כי לא תאמין בו פן ישתנה מאהבתו ⁹ואל ישתנה מטבעו. 19 ואמר בני אל תתהדר לעלות במקום גדולים כי המקום אשר יעלוך אליו טוב מן המקום אשר ישפילך ¹⁰אליו. 20 ואמר המקנאים יותר מהטובות כי יחשבו כי יש למי שיקנאו בו יותר ממה שיש לו. 21 ואמר בני אצוך ביראת האל כי הוא חלקך והוא חוקך ואל תסיר מפיד זכרון שמו כי יתרון זכרון שמו על כל מה שתדבר ¹¹בו כיתרון הבורא על ברואיו. 22 בני רצה הבורא בקצף הברואים ואל תדאג בבקשת רצונו ¹²למאשימך. 23 בני הישיר תפילתך אשר היא חובה עליך כי ¹⁴התפילה המחוייבת היא כמו הספינה בים. אם תהיה שלימה תמלט כל מה שיש בה ואם יארע ¹⁵בה דבר מכשול יאבד כל מה שיש בה. 24 בני הישיר מצותך אשר צוית בה כי היא מנחת האדם לפני אלהיו. 25 בני ¹⁶שב עם המזכירים את ד' כי אם תהיה חכם תועילך חכמתך ואם תהיה סכל ילמדוך. ואם תבוא עליהם טובה מאת הבורא תשתתף עמהם. 26 בני אל תשב עם אנשים אשר לא יזכירו שם האל כי אם תהיה סכל יזיקוך. ואם תהיה חכם לא תועילך חכמתך. ואם ירד עליהם קצף תשתתף עמהם. 27 בני דע כי כל נוח אשר לא יעבור בו עליך רגע ולא יום ולא לילה שתהיה בוטח בו ושלא תפחד ¹⁷מפחדו ¹⁸בקש לך נוח ממנו והצטייד לדרכך. 28 ואמר כשיוסיף המלך ¹⁹לכבדך תוסיף להדרו. 29 ואמר אין ראוי לאדם לבקש הכנעת זולתו והוא לא יכול להכניע נפשו. 30 ואמר החונף מפתח העקשות והעקשות מפתח האשימים. 31 ואמר שכל בלי מוסר כאילן בלא פרי ושכל עם מוסר ²⁰כאילן עם פרי. 32 ואמר הדאגה חולי הנפש והשמחה בריאותה. 33 ואמר בני אל תתעצל כי אם תתעצל לא תשלים חובה. ²¹ואל תקוץ כי אם תקוץ לא תוכל לסבול מבחן אלהיך. ואל תמנע האמת מבעליו כי כל מונע האמת יפתח לו האל שער השוא. 34 ואמר טוב הלב ממדות הגדולה וטוב האזנה ממדות החכמה ורוע המדות מהכילות והנבלות וטוב המדות מהנדיבות. ²²וטוב הקרבה מהענוה. 35 ואמר סבר הפנים והשמחה והמתינות ושאלת שלום וקלות הרוח במשא ²³ומתן. ולעזוב התאוה כל זה גורם אהבת בני אדם:

1 מוסרי הרומים

פרק שלשה עשר 1 אמר העוני גירות. והעושר נוח. והתאוה עבדות. והיאוש חופש. 2 ואמר מי שהיה פקיד ²על בני אדם צריך לזכור שלשה דברים הראשון לדעת כי ידו מושלת על עם רב. והשנית לדעת כי ³אשר ידו מושלת עליהם חפשים ולא עבדים. והשלישי לדעת כי משרתו לא תתקיים אלא מעט. 3 ואמר מה מעוטה תועלת הדעת

8 Br P תאמין בו — M⁹ ולא — P¹⁰ אליו בו — om P¹¹ — Br¹² להאשימך — P¹³ כי הישיר — P¹⁴ התפלה המיוחדת, Br התפלה המחוייבת — P¹⁵ בה מכשול — P¹⁶ שים לבך עם — Br P¹⁷ תפחד מפירונו — P¹⁸ בקש ממנו כח וצטייד — P¹⁹ להדרך — P²⁰ כעץ עושה פרי — P²¹ ולא תקוץ — P²² וטובה הקרבה — P³ ובמתן. — Br¹ הרמים — Br² על עיסקי — om M³

עם תגבורת התאוה ומה גדולה תועלת הדעת עם כבישת התאוה.
4 ואמר המוסר צורת השכל ועל כן יפה צורת שכלך כפי רצונך.
5 ואמר השכל מדה תיפה אותה הבחינה. והנפש אויב עריך והאמונה
יסוד המעשה. 6 ואמר המוסר בתוך ההמון גדופה וחירוף. 7 ואמר
אל ימעט בעיניך דבר מתוספת הבורא פן תאבד שארית הטובה.
8 ואמר המשכיל לא יניחוהו מומיו לשמוח בחמודותיו. 9 ואמר הרחק
המכזב וחברתו כי המכזב לא תשיג ממנו תועלת אבל הוא כמו השרב
בארץ ציה ינוצץ ולא ירוה צמאה. 10 ואמר מי שמלאו לבו לך ימלאינו
לבך עליו. 11 ואמר לא נמחל עונו מי שיהרפוהו בו. 12 ואמר המרבה
להחליק דבריו לא יודע סבר פניו. 13 ואמר הזריו מי שלא ימנעו גאותו
בטובה מעשות לאחריתו. 14 ואמר דיי בכבישת החוטא מליץ טוב אל החוטא.
15 ואמר הרכיל מכזב למי שיגלה לו הסוד או עושה הונאה למי שירגיל
בו. 16 ואמר המשבח אותך במה שאין בך כן יחרפך במה שאין בך.
17 ואמר דברי השחוק יאבד האימה כאשר תאבד האש העצים. 18 ואמר
המות כחץ יעוף וימי חיך כפי הגיעו אליך. 19 ואמר ממבחר מדות הענוה
לחמול על הכסילים. 20 ואמר הכעס יעלה חלודה על השכל עד שלא
יראה בעליו הטוב כדי שיעשנו ולא הרע כדי שירחק ממנו. 21 ואמר
המקנא תגדל אהבתו במוצאו אותך ואיבתו ברחקו ממך. ושמו אותה
וענינו אויב. 22 ואמר לא יוכל האדם לגמול הבורא תודה על טובתו כמו
שיטיב לזולתו. 23 ואמר חרפת העבירה ימרר המתיקה. 24 ואמר אל
תעזוב רעך אלא אחרי שלא תמצא עצה לתקנו. 25 ואל תמכרתו אלא
אחרי האיבה. והשמר מלדבר בו פן תגדור נתיב תשובתו אליך. ואולי
הנסיונות ישיבוהו אליך ויתקנוה לך. 26 ואמר הסכל קטן ואם יהיה זקן
והחכם גדול ואם יהיה נער. 27 ואמר המת ימעטו מקנאיו וירבו המכזבים
עליו. 28 ואמר הטובה המזומנות מהרה תמלט ותשובתה קשה. 29 ואמר
העולם ישפיל מי שיכבדהו והארץ אוכלת מי שתאכילהו. 30 ואמר אין גבור
כמו נקי ואין רך לבב כמו חוטא. 31 ואמר כעס הכסיל בדבריו. וכעס
המשכיל במעשיו. 32 ואמר מי שירוף במערכת תקותו יכשל בקיצו. 33 ואמר
כאילו החומר לא נברא כי אם לכעוס. 34 ואמר דיי לך מן המקנא בך
כי ידאג בשעת שמתך. 35 ואמר המעיט מכל תאוה אשר תעבור מצות
שכלך בעבורה. 36 ואמר אפשר שיחנק שותה המים קודם רוותו:

1 מוסרי אומירי

פרק ארבעה עשר 1 אמר בכתיבה דבר גילהו השכל על ידי
מליץ והוא הקולמוס וכאשר פגשתהו הנפש חשקתהו
בטבעה. 2 ואמר כי הכעס בהיות סבתו ידועה יהיה הרצון קל. וכשיהיה
הכעס ללא סבה תהיה בקשת הרצון קשה. 3 ואמר מי שאבד הזריונות

M Br⁴ המייר — M⁵ ואמר — כסילים om.

Br¹ אלה מוסרי אומירוס — P² שאבד —

לבטחוננו על ³הגזר הדין ימהר להביא לנפשו היוק גדול. ⁴ואמר כל המבקש עצה. עומד על נתיב ההצלחה. ⁵ואמר טובת העולם דאגה ורעתו חרטה. ⁶ואמר ⁴בקשת העצה מנוחה לך ויגיעה לזולתך. ⁷ואמר תלונות האוהבים ⁵חיי אהבה. ⁸ואמר תן מה שלא ידעת במה שידעת:

¹מוסרי אנינוס

פרק חמשה עשר ¹אמר כשישחת הזמן ישחתו המדות הטובות ויהיו נמצאות המדות הרעות. ויהיה פחד העשיר יותר מוצר החכמה מפחד העני. ²ואמר מיטב החיים ²במדע והעושר כי בשניהם תשיג כבוד על היחידים ועל ³ההמונים. כי היחידים יכבדוך למה שתדע וההמונים יכבדוך למה שיש בידך. ³ואמר ³ההון בבית האדם כמו השמש בעולם. ⁴ואמר מיתת הנכבדים טוב ממשרת הנבלים. ⁵ואמר הסדר עם הסיפוק טוב לאדם מן הרוב עם הפיזור והייאוש טוב מלשואל לבני אדם. ⁶ואמר מי שירבה דברים יחטא. ומי שיחשוב יראה האחרונות. ⁷ואמר ממבחר הלקי האדם חבר טוב. ועל בן ⁴התחכם לאנשי היושר ותהיה מהם ורחק מאנשי יושר תיבדל מהם. ⁸ואמר ההרחקה סימן המיאים ורוב התנואות מן הכילות. ⁹ואמר להתעולל עלילות סיבת האיבה ולחמוס העניים תכלית הרשע. ¹⁰ואמר סבל התלאה ירך קשי הלב. ¹¹ואמר אפשר שיהיה המתנינות הפסד. ואפשר שיהיה ההפסד מתינות. ואפשר שתהיה הרפואה חולי והחולי רפואה. ¹²ואמר אל תהיה כתוטב באפילה ומקבץ מה שיביא השטף. ¹³ואמר כפירת הטובה נבלות וחברת הכסיל גריעות. ¹⁴ואמר מהר לקחת הטובה המזומנת בטרם שתאבד ותשוב דאגה. ¹⁵ואמר ממבחר טובת הזריזות ההשתדלות. ¹⁶ואמר כל המוחל הוא ארון וכל השואל ילמד וכל המתכונן יוסיף דעת. ¹⁷ואמר מן ההפסד איבוד הצידה. ¹⁸ואמר פגוש ⁵אנשי השכל שמחת הלבבות. ¹⁹ואמר כשתעשה עבירה מהר למחותה בתשובה ואל ⁶תאחר מעשה היום למחר. ²⁰ואמר דבר טוב לכל אדם ועשהו. ²¹ואמר מן הנדיבות שמירת האחוה והידידות. ²²ואמר מי שיחשוב עליך טובה הצדיק מחשבתו. והכיר טוב למי שיכירוהו לך ⁷אם יהיה נכבד או ⁸נקלה. ²³ואמר מן ההצלחה שלא יעבור אדם מקו היושר ²⁴ואמר אחרית הכזב חרפה ואחרית הצדק שלום. ²⁵ואמר הגר מי שאין לו קרוב ומבחר המידות הנדיבות:

¹מוסרי סוילון

פרק ששה עשר ¹אמר בעט העט קטן בכמותו. גדול על כל גדול באיכותו הוא אשר לא באה אלינו חכמה כי אם

³P הגזר דין — ⁴P בקשתך — ⁵P הם חיי.

¹Br B אלה מוסרי אנינוס — ²P M המדע — ³P החכם בבית כמו השמש —

⁴P התחבב, M התחבר — ⁵M אנשי הצדק — ⁶P תעשה — ⁷P om — ⁸P נקל.

¹M אלה מוסרי סוילון —

בעבורה. 2 ואמר הכתיבה בכח האדם אך לא יצא לידי מעשה אלא בעט אנשי החכמה. 3 ואמר עניני שני ²עולמות תחת שני דברים והם החרב והעט. 3 והחרב תחת העט. 4 ואמר לא יוכל לכבוש הרוב מי שלא יוכל לכבוש נפשו והיא אחת. 5 ואמר ברצותך שתתקיים אהבתך בלב אדם הטיב אליו. 6 ואמר החרדה על התלאה יותר ⁴מגיעת מן סבל והניחום. 7 ואמר יאות אל השר להתחיל בתיקון נפשו קודם תיקון עמו פן יהיה כמי שירצה לתקן צל מעוות קודם שיתקן ⁵הדבר הוא לו צל. 8 ואמר מי שיהיה מן המלכים שופט צדק ימשול על לבות עמו. ומי שיהיה מהם עול ובליעל לא ימשול ⁶מעמו ¹²³⁴⁵⁶⁷אלא על חלק שפתותיהם ולבותם יבקשו להם מלך אחר. 9 ואמר הנפש הנכבדת תתרומם מן השמחה ⁷והיגון כי השמחה תקרה כשתסתכל לחמדות דבר ולא תסתכל במומיו. והיגון היא רואה מומי הדבר ולא תראה חמדותיו והנפש הנכבדת תסתכל כללי הדבר ותראה חמדותיו ומומיו ולא תגבר עליה אחר משניהם. 10 ואמר ראוי לכל משכיל להסתכל פניו במראה ואם יהיה נאה תצטרך לבל יצמיד אליו פועל מגונה ואם יהיה כעור יצטרך לבל יחביר בין שני כיעורים. 11 ואמר הקשה מכל דבר תיקון המעוות. 12 ואמר כשייצר לך אל תבקש עצה מן הדיקים כי לא יתנו לך עצה טובה. 13 ואמר הנכונה מגונה בכסילים כמו ⁸הסכלות מגונה בעשירים :

¹מוסר ²כלינים

פרק שבעה עשר 1 אמר בעט. העט הוא הכישוף החזק. 2 ואמר כל אשר תוסיף טובת הכסיל יופי יוסיף הוא בה ³הכיעור 3 ושאלו אותו עד אנה תכלית היגון. אמר עד שלא יחליא הנפש. 4 ואמרו ⁴עד אנה תכלית ⁵הנפש מהחולי. אמר עד איבוד הנפש. אמרו ואיכה הדבר. אמר כי היגון יאבד לחות הגוף עד אשר ישאיר הגוף כעץ יבש וצפד עורו על עצמו ויתקבצו המכאובים על הלב במה שיעוררוהו כוחות המחשב עד אשר תאבד הנפש. 5 אמרו לו באר לנו החולי המחליא ⁶הנפש. אמר שיהיה האדם תמיד דואג ונעצב ותבוא ⁷אליו תלאה אחרי תלאה וכשתחלה נפש הדואג יכלה ⁸וביכלה יאבד. ועל דרך כלל אין דבר מזיק לבעליו כמו אורך היגון: כי אורך היגון חולי הנפש וחולי הנפש מכה אנושה אין לו רפואה כי אם המות. 6 ומקצת דבריו כי אמר ⁹כונת הנעצב הנאה לדגאתו. 7 ואמר לא יתלחלה העין עד אשר תבער הלב. וכאשר יבער תעלה בו שלהבת ויעלה עשנה לראשו. ועל כן יתעוררו הדמעות לרדת ורובם ומיעוטם כפי יקירת הלב. 8 ואמר כשיאבד הלב נעדר יקודו. וכאשר יהיה נעדר יקוד הלב תקפא הדמעה ולא תרד. וכאשר ישוב הלב לדעתו

M² העולמות — M³ om — M⁴ מגיעת — Br⁵ אשר הוא לו צל — M⁶ אלא חלק — M⁷ ומיגון — Br⁸ שהסכלות.

M¹ אלה מוסרי — M B² בליאנים — B³ כיעור — B⁴ ועד — M⁵ תכלית חולי הנפש אמר — B⁶ את הנפש — M⁷ עליו — Br⁸ וכשיכלה — M⁹ בינת —

אז תתעורר הדאגה ויבער ותעלה השלהבת ותתיך הדמעות ויבכה. 9 ושאלו
 10 לו מדוע הנעצב יעניהו לכו כשידאג ויעניהו עיניו לכל תנועה. אמר כי
 הדואג תתפשט הדאגה בכל גופו ותתן לכל חלק מחלקי הגוף כפי הראוי
 לו. אחר כן תשוב אל הלב 11 הראש ותשכיב 12 בכלי הדמעות וכשיעוררו הלב
 תתעורר דאגתו. ויעלו מוקדיה ויעירו 13 דמעות מבקיעי הראש וישאבו אותם
 העינים ויזילו אותם. 10 אמרו לו מה האנקה אשר תארע לבוכה. אמר
 כשיהיה 14 תחלה הבכי באנחה ואחריתו באנקה הוא כפי מכאוב הלב.
 וכשתהיה הדמעה יורדת למטה בנחת זהו חולשת הלב:

1 מוסרי 2 אוקלידס

פרק שמונה עשר 1 אמר הכתיבה אורך בלי רוחב. 2 ואמר הכתיבה
 היא גילוי מצפון הלב ומיטב הצבעים צבע הכתיבה
 כי הוא חולי הדיעות. 3 והיה 4 אוקלידס מחוקק הצורה ההיולית והכדורית
 5 והיה אומר מה שיחוקקו העטים לא יכלוהו 6 הימים. והנך רואה הכתיבה
 כי 7 היא כחושת הגוף וענינה נבבד. 4 והיה אומר ממעלת העט ויתרונו
 כי לא יכתבו תורת האל כי אם בו. 5 ואמר הכתיבה ראשית מה שהראתה
 הנפש אחרי 8 הארטימטיקא. והיא 9 תכונת רוחנית תראה על ידי מליץ
 הגוף. 6 ואמר האגרת כשלא יכתבו בה חכמה כמו ארץ אשר עפרה שחור
 וכשיקדרוה בכתיבה תגלה ציצים ופרחים ותצמח צמחי החכמות כארץ
 תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח:

אילו 1 שאילת שנשאלו הפילוסופים ותשובותיהם

פרק תשעה עשר 1 שאלו 2 אסיכים איזה דבר מזיק לבני אדם. אמר
 השלוח על רובם כי יאבד נפשותם. 2 ונשבה
 אסיכים ושאלוהו על ענין מאסרו. ואמר אל תשאלו על מאסרי תשאלו
 על שכלי. 3 ושאלו 4 אריסטולוס באיזו שעה יהיה טוב המשגל. אמר
 כשתרצה להחליש 6 גופך. 4 וראה 7 אריסטולוס איש דואג מרבה מחשבות.
 אמר לו עוזב המחשבות כי 8 הם גורמים איבוד הדעות. 5 ושאלו 9 לאסיכים
 מדוע ידברו הנבלים רע בבני אדם. אמר כדי שיתעסקו 10 שומעיהם במה
 שיוחסו לבני אדם מן המדות הרעות ולא יזכרו מומם. 6 ואמרו אל 11 קרסטוגים
 כשהיה צובע 12 שערו ושאלוהו על זה ואמר איני רוצה שיבקשו ממני טעם
 זקנים. 7 ושאלו 13 לסולון איזה דבר קשה 14 לבני אדם. אמר להכיר מום נפשו

B¹⁰ ושאלו מדוע — B¹¹ והראש — M¹² ניבלי — M¹³ הדמעות — B¹⁴ תחילת.
 M¹ אלה מוסרי — M² איקלידס, P איקלידס — Br³ אמר אקל' — P⁴ והיה
 מחוקק — P⁵ ואומר — P⁶ המים — P⁷ כי כחושת — P⁸ הארטימטיקא —
 M⁹ תכונה.
 M Br¹ אלו השאילות אשר נשאלו — St² אסיכים, P אסיכים, Br אסיכים,
 M איסביאס — P³ ושאל אותו אדם על עניין, M ונשבה איסביאס — M P⁴ אריסטולוס —
 P⁵ באיזה — P⁶ כותך — om P⁷ — P⁸ היא גורמת איבוד הדעת — om P⁹ —
 P¹⁰ לשומעיהם — P¹¹ קרסטוגי — P¹² את שערו — P¹³ לסלון — P¹⁴ על בני האדם —

ולחריש מדבר במה¹⁵ שאין ראוי לו. 8 ושאלו¹⁶ דיאמקריטוש ומה יתרון דעתך על דעת זולתך¹⁷ אמר כי דעתי דעתי מעושה. 9 וחריף איש¹⁸ לאגיש אמר לו איני רוצה להכנס¹⁹ במלחמה אשר הנוצח בה נצוח. 10 ואמר מי שיתבייש מבני אדם ולא יתבייש מנפשו אין²⁰ לנפשו ערך בעיניו. 11 ושמע איש²¹ לניטאפסין החכם מתפלל לאל לשומרו מאוהבין. אמר לו מדוע תתפלל לאל לשומרך מאוהבך. אמר כי אני יכול להשמר מאויבי ולא אוכל להשמר מאוהבי. 12 ואמר חכם לתלמידו מי שלא יביא נפשו במערכת²² התלמוד ישיגהו במרוצת מעשי הישר. 13 ושאלו²³ נטפוראש²⁴ מה היה הדבר אשר הרבה שונאיך אמר כי לא ישרה בעיני חברתם. אמרו ומדוע לא ישרו בעיניך אמר מפני²⁵ שניסיתי אותם. 14 ואמרו אל גרוסים החכם²⁶ מה אתה סובל גדופות בני אדם. אמר כי אנחנו שוים במומים ואני בעיניהם כאשר הם בעיני. 15 ואמרו לחכם מדוע לא תאהב חברת בני אדם. אמר כי לא ישרה בעיני חברתם ועל כן ארחק מהם. 16 ואמרו²⁷ לאריסטידס מדוע ירבה פלוני להתחבר למלך. אמר כי דאגתו ותאוותו להרבות אשמים. 17 ואמרו לו מתי התכלית אשר תשים²⁸ אליו כוונתך אמר להשמר מן הכסילים. 18 ואמרו²⁹ לפתאגורש מה מאד הוא פלוני כובש נפשו אמר על כן לא ימיתו יצרו. 19 ואמרו³⁰ לאסקלביוס כי פלוני יש לו רוח נדיבה³¹ ונפש יקרה. אמר אם כן לא יסתפק בזולת רצון הבורא. 20 ואמרו³² לפיפריון כי פלוני הוא משכיל אמר די לנו במעט משכלו. 21 ושאלו לחכם מה לו לפלוני כי רחק מעליך. אמר ישתוו בעיני הרחקתו וקרבנותו. 22 אמרו לו הוא שוטם אותך להזיק לך. אמר מי שיחשב כי יוכל להזיקני יועיל לנפשו אם יוכל. 23 ושאלו לחכם אחר מה המוסר. אמר לבל³⁴ תעשה דבר בסתר אשר^{34a} תתבייש ממנו בגלוי. 24 ושאלו לחכם אחר על ענינו. אמר אין לי חשק בסכלות ולא אמאס החכמה ולא אתבייש מללמוד. 25 ושאלו³⁵ לאברוניקוס מהו תענוג הנפש אמר להשקיף על החיים התמידי אשר³⁶ ינוחו אליהם הנפשות וירוחו במ הלבבות. וההנעה לאמיתות התעלומות במצפוני הלבבות ולהביט³⁷ בעניני המחשבות אל³⁸ הסודות הסתומות. 26 ואמרו³⁹ לארגאנים איזה חכמה ראויה ללמוד לנערים. אמר החכמות אשר כשיוקינו לא טוב להם שלא ידעו אותם. 27 ואמר⁴⁰ פתיאגורוס לתלמידיו⁴¹ ראוי לאחד מכם לערוך עניני החכמה לפני העצל. 28 וכתב מלך אחד⁴² אל אחד מן החכמים שיכתוב לו דברים מועילים לו ויקצר בהם. כתב אליו טוב שבענינים עזיבת המותרות וסיעוט חטא הדיבור. ורגילות היושר ועיקר המחיה תיקון⁴³ המזון והסדר. כי השחתת הסדר מפתח העניות

P¹⁵ שאינו ראוי בו — P¹⁶ דמקריאטיש — P¹⁷ אמר דעתי כי דעתי — Br¹⁸ אסגיס, P איש אחר לאגסים — P¹⁹ למלחמה — P²⁰ בנפשו — Br²¹ ניטאפאסין, P ניטאפסים — P²² הלימוד — P²³ ניטפורש — M²⁴ מה זה — P²⁵ שבחנתי — P²⁶ מדוע — P²⁷ אריסטוט — P²⁸ אליה — B²⁹ פיתגוראש, P פיתאגורש — P³⁰ אסקולביוס — P³¹ om — P³² פיפריון — Spruch fehlt Br³³ — P³⁴ תעשו — P^{34a} תתייבשו — Br³⁵ אברוניקאס — P³⁶ ינוסו — P³⁷ בעיני — Br³⁸ הסודות — om — P³⁹ לארגונס — Br⁴⁰ תיאגורוס, St תואנידים — P⁴¹ איז ראוי מכם — P⁴² אל קצת — P⁴³ והממון —

ומהעצלה והמתינות תיולד המיתה והצריך יותר מהאנשים אל העושר מי שלא יתקנוהו כי אם העושר⁴⁴ ובעצת הצלחת העם ורצון בני אדם תכלית בלי מושגת. ואל ירע בעיניך שנאת מי שרצונו⁴⁵ משקר. 29 וכתב איש אחד אל אחד מן החכמים אשר היה צועק חמס אליו משיבוש הענינים עליו וכתב אליו דע כי לא תשיג מה שתאהב עד שתסבול דברים רבים מאשר תשנא. ולא תנצל ממה שיכבד עליך עד אשר תרחק ממה שתאהב ושלום. 30 וכתב חכם אחד לאחר כבר הזהירך הקורא והתרה בך⁴⁶ התובע⁴⁷ ואחרית התקוה ואין אדם גדול התלאה יותר ממי שהתירשל באמת⁴⁸ וחטיאתו התקווה. 31 וכתב חכם לאחר דע כי האל סיבב העולם בתאוות ומלא אותם בפגעים⁴⁹ והצמד המותרות שבהם (חיסר) ⁵⁰ והמוסרות שבהם במאורעות:

פרק עשרים אומר מהדרגים הפילוסוף¹ המלמד. בשם האל ארנן² ההכמות ותכונת הטובות והרחמים ותכלית החסד והשלום האחד³ בכל מקום אשר הוסיף בכל רגע חסדו ושם התורה עילת התוספת מברכותיו ומתנותיו⁴ והכפרה מאירת טובתו. אני⁵ מהאדרגים מבהר מה⁶ שהטיב האל בי⁷ בנעימותיו עם אשר הצלחתי בעבודת המלך ולהתקרב⁸ לחברותו והחלק הגדול אשר חלק⁹ לי האל. והמעלה הנכבדת אשר הרימני אליה ואשר סייעני לאהבת המוסר. ולקנותו¹⁰ ואהבת המדע ולהאמין בו ולהמשך בידידות ובאהבה לבעלי החכמה ולכבד נושאייה ומוריה ובעבור היות מבחר הדברים אצל¹¹ מלכים ועמי הארץ מעלת המוסר והמדע. והיה¹² כל מה שזולתם¹³ מסגולת העולם וטובותיו מזומנות לאיבוד. מעותדות לכליון. והיה רב המדע ומצפוני הוא אשר יאריך בו תענוג בעליו. ותרבה בו שמחתו לא יכלה על אורך¹⁴ שישתמשו ולא יאבד מרוב ההוצאה מצפוני¹⁵ והיא מאהבת החכמה ולימוד המוסר ושמירת הדת והמעלה אשר אני בה והיא¹⁶ מחברת החכם על חכמתו להתנרב בה למי שראוי לה והורני על זה כי קבצתי¹⁷ בספרי הזה דברי חכמה קבלתי אותם מאנשים מורי הדת ונושאי¹⁸ מוסר ועזר על בחינת¹⁹ המחשבות וישוב הדעות²⁰ ומיהרתי לכתוב אותו²¹ לפחד מן הזקנה או מן השכחה. וקויתי בו קנות שכר טוב²² לנפשי ואחרי מותי אבל מה שיש בחיים קנות היתרון²³ ושם הטוב²⁴ ומי שיש במות הוא מה שיגיע לנפשי מברכת המתפללים עלי והיה בעיני²⁵ אשמה והונאה עצומה לאבד זה הענין. ולהתירשל בו. אולם האשמה תהיה

— P Br⁴⁴ ובעיצה — P⁴⁵ לשקר — P⁴⁶ הבוצע — P⁴⁷ ואחרית הדבר אל התקוה — P⁴⁸ Br והחטיאתו התקוה — P⁴⁹ והעמיד — ⁵⁰ האסורות.

Br¹ מוסרי מאהאדרגים הפל המל' — P² החכמה — P³ האחד בכל אשר — P⁴ Br והכפירה — Br⁵ מאהאדרגים מה שהטיב — P⁶ שהיטיב לי השם עם אשר הצליחני בו בעבודת — Br⁷ מנעימותיו — P⁸ לחכמתו — Br⁹ חלק לי והמעלה — P¹⁰ ולאהבת — Br P¹¹ המלכים — Br P¹² כל שזולתם — P¹³ מן הסגולת של העולם — P¹⁴ שיחישו בו — M P¹⁵ ויהיה — Br M P¹⁶ מחובת — P¹⁷ בספרי זה דבר החכמים — P Br M¹⁸ המוסר — Br¹⁹ המחשבות — Br P²⁰ ומיהרתי — Br P²¹ מלפחדי — Br P²² לנפשי בחיי — M Br²³ והשם — M Br²⁴ ומה — P²⁵ אשמה גהלה —

אילו עשיתיה לכבוד נפשי. ואולם ההונאה בעבור כת מבני אדם בהתרשלות
ממה שאני חייב להם מן התיקון והיושר ולעזוב התאוה להם במה שאני
מתאוה לנפשי ומה שאהבתי²⁶ מהגיע תועלת בו אל מי שיקראהו מן
החסידים ועמי הארץ. או מלך או ההמון²⁷ וחשב בו ורציתי בזה אצל מי
שיגיע כתבי אליהם להתנצל התנצלות מבוארת:

אמר מהא' דרגים 1 שני דברים יתקן¹ האדם את עולמו. מוסר יתקן בו נפשו.
והשתדלות ייטיב בו חייתו. ושני דברים צריך אליהם האדם לבית
מועדו. דעת שידע בו חלקו ונפש² דומימה להכניע בה יצרו. 2 ואמר הראוי
מכל הדברים אל הדעתן יתרון מישור יאסף לו³ טובות העולם הזה והעולם
הבא. 3 ואמר מי שתיקן כל הנעימות קנה תורה לרוב. 4 ואמר ראוי להודות
מי⁴ שחבר לבו ויברית רצונו⁵ אפן. 5 ואמר כוף יצרך ואפי' במה שיאבד
במהרה. 6 ואמר השתיקה במקומה⁶ עד איבוד החפץ טוב מהדיבור בלא
עתו עם השגת החפץ. 7 ואמר דיי לך מדעתך מה⁷ שיבור לך דרך היושר
מן הכסילות. 8 ואמר אין טובה מביאה על בעלה דאגה יותר מטובה
הגמולה למי שאין לו יחס ולא מוסר. 9 ואמר הראוי מן הענינים להוקיר
ולכבד חכמה אשר⁸ יאסף בה העולם הזה וחלק העולם הבא. 10 ואמר
טוב מן⁹ הצפונים ומן המטמונים עושר אשר הושם לדעתן שמירה לנפשו
וקנה¹⁰ מתנתו שם טוב. 11 ואמר לא ישובח הדעתן מן המלך והממלכה
כי אם מה שהקנהו לשון הצדק ושם הטוב. 12 ואמר מי שהתנדב אליך
באהבתו¹¹ כבר השווה אותך לנפשו. 13 ואמר בדעת הזך יכיר האדם יושרו
ובהכירו אותו יזכה להשיג חלקו ובעבור¹¹ כי לא תוכל עין האדם לקבל
אור השמש כן לא ישיג המספר בסיפור בעל המוסר הנכון. 14 ואמר העושר
רוממות הנפש וכבישת התאוה. 15 ומבחר המלכים מי¹² שידין עמו מנפשו
ויתקן אותם במה שיש בו תיקון נפשו ולא יפליג במה שיכבד עליהם עד
אשר יביאם להתנחם כי המליכוהו ולא לענין¹³ שיתרשל בו. 16 ואמר¹⁴ מי
שיראו השרים מן האימה הוא טוב לסתום תאות האנשים הרעים והגאים.
17 ואמר הראוי מבני אדם למלך ולעמוד במלכות ימים המתקרב לעמו
והמיגע עצמו בעבורם. 18 וכאשר יגלה הביאור הספיקות כן העצה תגלה
השיבוש¹⁵ ותסיר. 19 ואמר מי שהוא נאמן לאוהביו תיקון דרכו. ומי שיחלקו
אמריו ראוי לבל בני אדם לאוהבו. 20 ואמר¹⁶ מיטב חסדיך מה שתקדים
בלא שאלה. 21 ואמר מיטב מה שיש¹⁷ בעולם מקניני השמחה אהבת אנשי
דין ומוסר. 22 ואמר מי שהיתה אהבתו בכבוד העמוד גדולתו על בני¹⁸ אדם

P²⁶ להגיע — M Br²⁷ יחשב בו.

Br P¹ האדם בהם — M² רומימה — P³ טובת... וחלק לעולם — P⁴ למי שרחב
לבו — P⁵ ואפן — P M⁶ עם איבוד הח' טוב — P⁷ מה שיכיר לך מן הכסילות —
P Br⁸ שיאסף בה חלק העולם — Br⁹ המצפון, P טוב המט' והצפון — M Br¹⁰ במתנתו —
P¹¹ כי האדם לא תוכל עינו — P¹² שיבין — P¹³ שיתרשלו — Spr. fehlt P¹⁴ —
Br M¹⁵ ותסיר אותו — Spr. fehlt P¹⁶ — M¹⁷ בעולם הזה — P Br¹⁸ אדם ואמר הראוי

23 להתקיים שמחתו מי שלא ישתתפו עמו. 24 ואמר איבוד תועלת הזריזות טוב מהתרשלות¹⁹ מה שיהיה בו ריוח ותועלת. 25 ואמר לא יתחייב המשכיל אמונת האהבה לאנשי האמונה. ולא יזכה האדם לעולם הבא²⁰ אלא במעשים טובים. 26 ואמר רסן השכל הנסיון עם טוב הדיעה וטוב המוסר ומעלה נאמנה. 27 ואמר מאותות האמת²¹ אכנות העצה. 28 ואמר²² ממומי הנבלה להאמין אדם בעצתו ולעזוב אנשי עצתו. 29 ואמר השלים החסד מי שיתחסד לבלתי קנות תועלות ולבלתי הרחק ממנו הנזק. 30 ואמר²³ מבני אדם להיות משובח מי שגדלה תשוקתו בקנות החסד והאמונה. 31 ואמר אין אדם רחוק מלקנות הטוב כמי שלא ידע²⁴ מעם האמונה ויסתיר מעלתה. 32 ואמר שים כוונתך לרומם מי שנתן לך באהבתו יתרון על²⁵ קרוביך. 33 והסתכל באויביך בעין שנאה ואיבה. 34 ואמר תקן חסרון²⁶ נפש בשכל ושים מוסרך כמו מראה אשר תשיג בה צורת ענייך. 35 ואמר בקש תחבולות להשלים עם אויביך. ואע"פ שתהיה בוטח בכתך וגבורתך. 36 ואמר²⁷ מיטב השמירה החזקה²⁸ ההתרשלות. 37 ואמר תחבולות המוסר שמירת האדם נפשו²⁹ והעברת יצרו ותאותו. ופרי המוסר מה שיקנה³⁰ מן הטוב ויתרון האהבה. 38 ואמר לא הניח דבר מיכולתו מי³¹ שיודמן עצמו במחיתו לסכנות. 39 ואמר כאשר פגע הגבורה הוא חסרון החקירה כן פגע החכמה חסרון הענוה והמוסר. 40 ואמר בקשת מה שלא יושג יגיעה ועמל וכן תיקון הכסיל חולשת השכל והמוסר. 41 ואמר מי שיקווה³² להראות נדיבותך בשאלותיו שים היאוש והמניעות פרי יגיעתו. 42 ואמר ראוי הוא ממך לאיבתך מי שיציק אותך במעלתך. ומי שיתקרב אליך בקרבת החכמה תן לו חלק מן התועלת. 43 ואמר כאשר המוסר והחכמה ההצלחה הגלויה. כן המחילה והענוה³³ כלל³⁴ היושר להשיג רום המעלה. 44 ואמר המצליח מי שמכניע בסכל תאותו ויתקן בזריזות מחשבתו. 45 ואמר מי שירעו מחשבותיו ויתחסר בטחוננו באל תשחת מחיתו ויגדל³⁵ תלאותו. 46 ואמר כאשר תיקון הנר יוסיף³⁶ באורו כן המוסר יסיר הדאגה מבעליה. 47 ואמר אין דבר מועיל בקיום הטובה כמו שמירתה ולהרחיק בה הגאווה. 48 ואמר השלם מבני אדם בשכלו הוא הגובר מהם על יצרו. והמכניע תאותו. 49 ואמר טוב היחס עוזר על המוסר ובשמירת הברית תגדל האהבה המעוטתה. 50 ואמר הנקי מבני אדם מחלאת המומים הוא הרחוק מרוע מצפוני הלבבות. 51 ואמר ראוי הוא לשם הכילות וההונאה מי שיחביר למיעוט התודה על הטובה כפירתה ושלא יגמול עליה. 52 ואמר מי שידבק בצדק בכל בקשותיו הוא ראוי לכבוש³⁶ כל אויביו:

מעשירי בני אדם להתק' — P¹⁹ במה — P²⁰ כי אם — B²¹ אמותת — B Br²² ממני — B M²³ ראוי מבני אדם — M Br²⁴ נועם, P נועם השלמת האמ' — B Br²⁵ קרוביו — P²⁶ נפשך בשכלך — P²⁷ הרחקת — Br P²⁸ והכנעת — P Br²⁹ מהשם הטוב — P³⁰ שומן — Br P³¹ להרבות — P³² בכלל — M P³³ היושר וסיבה להשיג — P³⁴ תאלתו — P³⁵ לאורו — P³⁶ על.

פרק אחד ועשרים ¹הזכירו לפני שלמה בן דוד ²המלך ע"ה כי יש במקום בא"י הים שדים מחוכמים ורצה לשמוע דבריהם וצוה על הרוח ונשאתהו בכנפיה ותורידהו במקום ההוא ויתקבצו אליו כל השדים. וישאל מהם לזכור כל אחד מה שידע מן החכמה והיה מספר המתקבצים אליו מאה ועשר. ויען האחד ויאמר תירושי הימים יראוך מה שלא עבר על לבך. אמר השני מי שישכחוהו קרוביו יזמן לו הבורא הרחוקים. אמר ג' לכל אדם בנפשו עסק אילו ישכיל. אמר ד' לא תבוקש החכמה כי אם לדעת אשר לא יסכל האדם. אמר ה' כשידבר לך ³ללאחריך ⁴הזמין אלינו. אמר ו' המגור לא ידחה ⁵עד שנגזר. אמר ז' ⁶כשיבקש שאלה בקש אותה במוסר כי אין לך כי אם חלקך. אמר ח' ⁷כי אם עוזב שאלת החכמה יטבע בים הסכלות. אמר ט' דע כי מה שיש בידך אינו שלך וכבר היה לזולתך ובא לידך. אמר י' מי שישים דאגתו אחת יסורו שאר דאגותיו. אמר י"א אי אפשר ⁸לנסוע שלא יגיע למחוז חפצו. אמר י"ב אין אחר ההליכה אלא ⁹החזירה. אמר י"ג בתכלית המרוצה יודע ¹⁰הסוס המגיע אל התכונה. אמר י"ד מבהר הצידה אשר תצטייד בה ליום מועדך. אמר ט"ו לא יצליח במעמד הדין אלא מי שהשיג ¹¹החפש. אמר י"ז למות תוצאות. אמר י"ח הגמל יציל נפשו ונקיבתו. אמר י"ח המעט מן הרע מהרה יגדל. אמר י"ט מה מאד מסוכן מושב החלוש בנוה האריה הרעב. אמר כ' אחרונות התלאות ^{11a}משוכחות. אמר כ"א לא נשיג התכונות בתאוה. אמר כ"ב ¹³באורה ישבת או יחרף ועל כן שמרהו. אמר כ"ג מחרף העני אשם. אמר כ"ד כשתכלה הדרת פניך לא נמצא מי שיחדשנה לך. אמר כ"ה מי שירבה לחשוב יתבונן. אמר כ"ו אינו ממך מי שיונה אותך. אמר כ"ז אוהבך מי שיעזור אותך. אמר כ"ח בעת הצורך תכיר חביריך. אמר כ"ט ¹³עדים לך ואינם מדברים. אמר ל' אין המשכיל מתרשל בעונו. אמר ל"א מי שהפקיד אצל סכל סודו אבדו. אמר ל"ב אין רפואה ¹⁴לשוטה כי אם לרחוק ממנו. אמר ל"ג אין לך מה שקדמת. אמר ל"ד אל תחשב המטון כי אם פקדון בידך. אמר ל"ה אין על ¹⁵המתעצל אשם. אמר ל"ו העיצה למי שיש בידו עשותה לא למי שיראינה. אמר ל"ז ¹⁶החסד אם תוסיף בו יגדל. אמר ל"ח הלב יראה מה שלא יראה העין. אמר ל"ט העושר צינה וסותרה. אמר מ' העושר יסתיר כל מ"ם. אמר מ"א העושר יגלה הטובה. אמר מ"ב מי שילוח החסד בכמוהו לא יאבד. אמר מ"ג מי שיבטח בזולתו נאמן לא יאשים כ"א נפשו. אמר מ"ד שתוק או דבר בחכמה. אמר מ"ה קח מה שניתן לך מן השלוח בתודה. אמר מ"ו ¹⁷לא תכניס עצמך בזולת ערכך. אמר מ"ז איבת המשכיל טוב ¹⁸מאהבת הכסיל. אמר מ"ח היוזק איבת המשכיל פחות מהיוזקת אהבת הכסיל. אמר מ"ט כל המתקרב לרע לא

M¹ זה מוסר פילוסופי השדים — om M² — Br³ אחיך — Br M⁴ האזין —
 Br⁵ מה שנגזר — Br⁶ כשתבקש — Br⁷ העוזב — M⁸ לנוסע — M⁹ החזרה —
 Br¹⁰ הסוס הטוב — Br M¹¹ החפץ — M^{11a} משוכחות — Br¹² אורה — Br¹³ כמה
 עדים — Br¹⁴ רפואת השוטה — Br¹⁵ המשתדל — Br M¹⁶ גמילות החסד — Br¹⁷ אל —
 M Br¹⁸ מחברת —